

Populistični diskurz v Bosni in Hercegovini

Obravnava dveh primerov

Kljub pogosti uporabi v javnem prostoru je termin *populizem* dokaj nenatančen, saj se nanaša na cel niz diskurzov in dejavnosti v javni sferi, predvsem pa ima negativne konotacije – o populizmu samem se torej najpogosteje govori populistično. Ključnega pomena za termin populizem je sicer termin ljudstvo, ki po svoje ni nič manj nejasen, še vedno pa je dovolj ohlapen za različne razlage in pristope. Poleg ljudstva na eni strani vsekakor obstajajo tudi tisti »*drugi*«, ki niso *ljudstvo*, ne glede na definicijo v posameznem kontekstu, tisti, katerih identiteta je spremenljiva, saj se vzpostavlja na podlagi razlike sorazmerne nestabilnosti identitete *ljudstva*. Z vidika populizma je ljudstvo razdeljeno v dve homogeni in zoperstavljeni skupini: »nepokvarjeno ljudstvo« in »skorumpirana elita«, politika pa naj bi bila izraz »vsesplošne volje« ljudstva. (Mudde, 2004)

Populizem se razen tega razlaga kot izraz nezadovoljstva z demokracijo predstavnikov, ki ljudstvu odteguje oblast. Pomembna lastnost populizma je še stanje *izrazite krize* ali vsaj *občutka krize*, ki pa ni značilna samo za vojno ali naravne katastrofe, temveč za vsakršne politične neredne (Taggart, 2002; Panizza, 2005). Teh v Bosni in Hercegovini, žal, ne manjka.

Ob navedenih značilnostih populizma je še ena izjemno pomembna – karizmatični voditelji, zlasti populistični slog, v katerem nagovarjajo ljudstvo. »Karizmatičnih« voditeljev je v Bosni in Hercegovini veliko, njihove diskurze, kot tudi diskurze o njih, preveva populistični slog. Za komunikacijo z »ljudstvom« ne potrebujejo posrednika, saj so »eden izmed njih«. Pogosto komunicirajo na zelo preprost način, z lahkoto se lotevajo najbolj zapletenih problemov, vsa vprašanja obravnavajo skozi prizmo »črno-belega« sveta. »Ljudstvu« so voditelji toliko bližji.

Obravnava dveh primerov, predstavljenih v pričujočem članku, raziskuje populistični diskurz, razširjen v bosansko-hercegovski družbi. V prvem primeru je osredinjena na karizmatičnega voditelja oziroma na diskurze, ki jih ta v različnih obdobjih proizvaja. Sledili bomo spremembam teh diskurzov med naraščanjem voditeljeve moči, torej spremembam, odvisnim od zahtev določenega konteksta. V drugem primeru se ukvarja z diskurzi o nekem voditelju v

¹ V kolokvialni govorici se Milorad Dodik pogosto omenja kot »vožd«.

obdobju »krize« ter z različnimi načini, na katere mediji predstavljajo trenutni politični položaj. Glede na dejstvo, da politični akterji za lastno področje delovanja velikokrat in v veliki meri izbirajo medije, kar nekateri imenujejo mediatizacija politike (Mazzoleni, Stewart in Horsfield, 2003), menimo, da analiza različnih, pogosto zoperstavljenih reprezentacij lahko razkrije njihovo sovpadanje z različnimi stališči političnih predstavnikov države.

V analizah občasno uporabljamo pojme kritične analize diskurza (*Critical Discours Analysis*, CDA), saj po našem mnenju na najboljši način razlagajo jezikovna sredstva, uporabljena v izbranih diskurzih. Odnos med diskurzom in družbo je po CDA dvojen: hkrati ko družba določa diskurz, diskurz določa družbo (Fairclough, 1989). Nikakor torej ni nepomemben način govorjenja glavnih akterjev javne sfere, kot tudi ni nepomemben način govorjenja o teh akterjih v medijih, saj vpliva medijev na bralce/gledalce/poslušalce ni mogoče spregledati.

Prvi primer: karizmatični vodja in »njegovo« ljudstvo

Znan kot mož iz ljudstva karizmatični vodja,¹ varuh srbskih interesov v Bosni in Hercegovini (BiH), nekoč zaprisežen opozicionist, do nedavnega premier Republike srbske (RS), od nedavnega pa tudi predsednik RS, Milorad Dodik ustreza vsem kriterijem za vključitev v študijo populizma (zlasti ob medsebojni primerjavi ravno omenjenih »titul«).

V nadaljnjih vrsticah bomo poskusili opozoriti na nekatere spremembe v diskurzu Milorada Dodika, sledeč predvsem njegovim izjavam in intervjujem za različne medijske vire v BiH (s poudarkom na časnikih). Časovni okvir študije je povojno obdobje, v fokusu pa so izjave, dane v predvolilnih kampanjah, zlasti opazne spremembe v teh izjavah, saj gre za obdobje najbolj angažirane politične aktivnosti v BiH doslej.

Prav v takšnem duhu so tudi izjave Milorada Dodika iz leta 1996, pred prvimi povojnimi volitvami v BiH, ki odsevajo njegovo seznanjenost z nerazrešljivostjo nacionalnih vprašanj, ki so se iz ravno končane vojne nadaljevala v ne ravno stabilen mir. Takšne in podobne Dodikove »napredne« izjave ga bodo ob vstopu na politično sceno zaznamovale kot levo usmerjenega politika, torej največjega opozicionista tako v RS, kot v vsej BiH tistega časa.

»Dejstvo je, da smo vse do volitev leta 1990 v Bosni in Hercegovini imeli ambientalno situacijo, ki je kljub vsemu stremela k razrešitvi zadev v gospodarskem in širšem ekonomskem pomenu. A žal je prevladal nacionalizem, ki je pripomogel k razpadu Jugoslavije, kar sam še danes obžalujem, iskreno žalujem za tisto državo – bila je ena izmed držav, ki jih je svet spoštoval, in imela je perspektivo.« (Dodik v Nagradić, 1999: 256)

»Obrniti se moramo k modernemu konceptu, kakršnega ponuja Stranka neodvisnih socialnih demokratov Republike srbske, kar pomeni, da bomo skozi določen evlucijski proces svetu navrgli dejstvo, da pri nas še vedno ni dokončano tisto, kar je bilo pri njih že pred stotimi leti, nacionalno vprašanje namreč, ter da smo ga pripravljene skleniti ne z vojno, temveč s pomočjo kombinacije določenega zgodovinskega potrpljenja, pogojno povedano; počakati in hkrati tudi sami ustvarjati ustrezen zgodovinski ambient, v katerem bomo nacionalno vprašanje lahko rešili. To vsekakor zahteva evlucijski način, ne pa oboroženih ali drugačnih spopadov, vojne – vseeno je, ali je upravičena ali ne – le s političnimi sredstvi in z evlucijskim razvojem se vprašanje lahko zastavi in reši, kot je bilo rešeno v drugih državah.« (Dodik v Nagradić, 1999: 264)

V tem prvem navedku je opaziti jasno Dodikovo stališče do nekdanje Jugoslavije in določeno mero jugonostalgije, a tudi mnenje, da bi se bilo vojni mogoče in treba izogniti. Kot vzrok vojne navaja nacionalizem, v naslednjem navedku pa celo ponudi rešitev tega problema, in sicer »skozi določen evolucijski proces«. Vendar bo nekoliko pozneje v svoji politični karieri tudi sam pristopil k zelo podobnim metodam prevzema oblasti, ki jih je v prvem obdobju kritiziral.

Potem ko mu je leta 2000, po dveh letih in pol mandata, skupščina izglasovala nezaupnico, je v intervjuju za časnik *Dani* na vprašanje, kakšna bi morala biti zmagovita kombinacija za BiH, odgovoril:

»Nič več vojnih *liderjev* v političnem vodstvu novih struktur.« (Dani, 22.09.2000)

Zamiselnost, da naj ne bi bilo vojnih *liderjev*, je sicer res mikavna, a gre le za še eno številnih neuteemeljenih Dodikovih izjav, ki variirajo glede na bližino volitev. Tako bosta šest let po javnem uporju zoper nacionalistične politike dve izjavi za časnik *Dani* razkrili pomembno spremembo njegove politike, ali pač le spoznanje, da do zmage na volitvah v Bosni, vsej karizmatičnosti navkljub, drugače ne bo prišel:

»Slišal sem, da me imajo v Sarajevu za nacionalista. Sicer ne skrivam, da sem zmerni srbski nacionalist, a menim, da to ni nujno nekaj slabega.« (Dani, 23.08.2002)

»Ker 99 odstotkov ljudi želi Republiko srbsko, se zanjo moram boriti tudi sam. Če kdo udari po moji svetinji – zame Bosna in Hercegovina ni svetinja, pač pa je to Republika srbska – le zakaj bi moral sam spoštovati njegovo?! V prizadevanju za odpravo entitet v Bosni in Hercegovini vidim željo po dominaciji. Ne želim nikogaršnje dominacije – ne srbske v RS, ne bošnjaške v BiH.« (Dani, 23.08.2002)

Dejstvo, da Dodik na volitvah leta 2002 vendarle ni zmagal, kaže na težavnost prevzema oblasti od SDS,² kljub »zmernemu nacionalizmu«. V naslednjih volilnih letih se bo udeleževal različnih ljudskih shodov, zahajal med »navadne« ljudi in se tu pa tam, ob vsesplošnem navdušenju občinstva, celo loteval mikrofona – čedalje bolj se bo razkazoval kot »mož iz ljudstva«. Tedanja predvolilna slogana SNSD – »Moj dom, srbska« ter »Srbska za vedno« – sta bila le del širše kampanje, ki je prebivalcem Republike srbske obljubljala odcepitev v primeru kakršne koli grožnje za varnost z Daytonskim sporazumom utemeljenih entitet, ali prenosa oblasti z le-teh na državno raven.

»RS bo ostala v BiH le ob zagotovitvi, da ne bo prišlo do prevlade majorizacije in radikalnega islama – je rekel Dodik ter pojasnil, da je danes v BiH prisoten strah vseh pred vsemi, ker ni temeljnega konsenza.« (Večernje novice, 03.09.2009)

»Bosna in Hercegovina kot država je za nas nujnost, saj je rezultat Daytonskega mirovnega sporazuma.« (Vreme, 19.02.2009)

Majorizacija, sploh če gre za kombinacijo z »radikalnim islamom«, ali po drugi strani, z zloglasnimi »četniki« ali »ustaši«, zbuja danes pri vsakem od treh narodov strah pred »izginotjem«, zato bi težko imeli za naključje takšno in podobne izjave. V Bosni in Hercegovini že sama omemba majorizacije ustvarja skupine, narodi se zapirajo v posamezne etnije, enklave, entitete,

² Srbska demokratska stranka (SDS) danes ni več deležna velikanske politične podpore, kakršno je imela v začetku devetdesetih let, ko je bil njen voditelj Radovan Karadžić. SDS je vodila bosanske Srbe v spopadih na ozemlju BiH, na oblasti je bila od leta 1990 do leta 2006, ko je prvič po vojni izgubila na volitvah. Čeprav je na volitvah leta 2010 nastopila (preds. Milan Bosić) v koaliciji »Skupaj za srbsko« s Srbsko radikalno stranko (preds. Milanko Mihajlić) in Stranko demokratskega napredka (preds. Mladen Ivanić), napovedanega uspeha SDS ni bilo.

kantone ali župnije, od svojih političnih voditeljev pa pričakujejo, da bodo prevzeli vlogo varuhov njihovih interesov in jih hkrati obvarovali pred morebitno vojno. Kot edina mogoča rešitev pred majorizacijo se zdi morebitni beg iz Bosne in Hercegovine, kakršno opredeljuje Daytonski sporazum, ki resda marsikaj ohranja pri življenju, a tudi zavira. V istem duhu je tudi naslednja Dodikova izjava, ko sicer tudi sam zatrjuje, da ne dvomi glede skupne BiH:

»Menim, da odcepitev ni realna ter da je Bosno in Hercegovino treba graditi kot skupnost dveh entitet in treh narodov, to moje stališče je že znano.« (Dani, 06.05.2005)

Omemba besede referendum v vseh mogočih kontekstih še pripomore k ustvarjanju predstave o ogroženosti RS, kar naj bi zakrinkalo slabe razmere na vseh ravneh – gospodarski, ekonomski, izobraževalni – ter dejstvo, da ima le administracija varno zatočišče za visokim državnim zidovjem in povsem solidne proračunske plače. Občasno namreč prihaja do določenih političnih kriz in pomanjkanja soglasja med politično elito, kar se redno končuje brez pretresov, morebitna razhajanja pa z ovrženjem dogovora, če se je kaj takega sploh zgodilo. Eno izmed številnih omemb referendumov je Dodik nekoč izrabil tudi v zvezi s podaljšanjem mandata tujim sodnikom in tožilcem:

»Če kdo pregovori visokega predstavnika v BiH gospoda Valentina Incka, ki je po svoje nagnjen k popuščanju pritiskom, podaljšati mandat tujim sodnikom in tožilcem, bomo v RS organizirali referendum, ki bo pokazal, ali ljudje takšno odločitev podpirajo.« (Glas Srpske, 22.11.2009)

»Volja ljudstva« je fraza, ki jo politiki brez usmiljenja uporabljajo, in zdi se, da je v balkanski demokraciji neizčrpna. Prav tako beseda *referendum*, javno izražena volja ljudstva, ki se v predvolilni RS (zlasti leta 2006) pojavlja pogosto in z različnimi cilji – bodisi v zvezi z že omenjenim vprašanjem ostanka tujih sodnikov bodisi z dokončno razrešitvijo statusa RS. Referendum, legalno demokratsko sredstvo, se v politiki Milorada Dodika uporablja kot grožnja, kot vprašanje in kot odgovor, dejanska moč in možnost izpeljave tega se po potrebi mistificira in demistificira. Ker prebrede pot od puhlega predvolilnega govorjenja, vse do »luči na koncu predora«, ta zgodba odlično ponazarja populistični slog.

Naslednji dve izjavi nimata velikega pomena, saj neuglaščenost izjavljanja bosansko-hercegovskih politikov ni nikakršna novost, temveč sta le dokaz, kako minimizirana je politična doslednost in odgovornost pri sporočanju javnosti. Določene izjave v očeh občinstva izgubljajo vsakršno veljavo, vendar so precej primerno sredstvo za preverjanje utripa že precej omrtvičenega volilnega telesa. Izmed številnih Dodikovih izjav te vrste smo izbrali ravno dve diametralno nasprotni, ki ju je dal v le nekaj mesecih, dvema različnima časnikoma (Dani in Reporter).

»Nemogoče je pričakovati, da bo na območju cele BiH za predsednika države izvoljen en sam človek. Mislim, da bi bile mogoče parlamentarne volitve, in sicer tričlanskega predsedstva BiH, ki bi upoštevale nacionalno strukturo treh predsednikov – ministrskega sveta, parlamenta in ustavnega sodišča – glede na to kombinacijo pa bi se potem ugotovilo, kateremu narodu naj bi pripadel položaj predsednika države, ki bi bil bolj podoben vlogi britanske kraljice kot sedanji izvršilni funkciji. Eden izmed teh treh članov bi imel daljši mandat, na primer triletnega, medtem ko bi imela druga dva podpredsedniški status. Prepričan sem, da bi anketa v Nemčiji pokazala, da polovica prebivalcev sploh ne ve, kdo je njihov predsednik, saj ga je izvolil parlament, torej gre za nekaj nespornega, medtem ko so volitve na območju celotne BiH iluzija in menim, da so nesprejemljive.« (Reporter, 19.10.2005)

»Pripravljeni smo podpreti zgodbo o spremembi ustavnega položaja predsedstva, v katero bi v parlament BiH bil izvoljen en predsednik z mandatom dveh ali treh let, vsakič iz drugega naroda. Po mojem mnenju bi to pomenilo dobro racionalizacijo.« (Dani, 06.05.2005)

Za nekoga, ki je na politični sceni že toliko časa, seveda ni nič čudnega, če se njegove izjave med seboj ne ujemajo popolnoma, vendar dejstvo, da sta SNSD in SDS danes v koaliciji na državni ravni, jasno kaže, da v BiH ni razlike med »levico« in »desnico« ter da je edina legitimna politika v boju za oblast populistična politika, medtem ko je politika »gašenja trenutnih požarov« ali pristopanja k problemom le ob eskalaciji le-teh edina naloga družbeno koristne oblasti. Čeprav je populizem pojem, pri katerem je ljudstvo ključnega pomena, in čeprav oblast podporo ljudstva nujno potrebuje, so se šibke vezi, ki naj bi ljudstvo povezovala z vodjo, izgubile nekje vmes, med dobičkonosno vojno in socialnim mirom ter ujele v čvrste kremplje »skorumpirane elite«.

Drugi primer: o žrtvah, zločincih in tuji krivdi

V državi z nadvse zapleteno organizacijo³ in nerazrešenimi etno-nacionalni problemi, ki nenehno ovirajo njeno normalno delovanje in so osnova za politični angažma posameznikov ter za njihovo prizadevanje v tako imenovanih »skupnih institucijah« posameznih etnij (seveda se tu o skupnosti lahko govori le zato, ker gre za etno-nacionalno grupiranje in nenehno igro na karto ogroženosti *vitalnih nacionalnih interesov*, kadar koli je treba, da se kakšna odločitev *ne sprejme*), je kriza stalno, normalno stanje, v kakršnem živijo prebivalci BiH. Tako prav nič začudenja vrednega niso populistični diskurzi, ki se proizvajajo neprenehoma in ob vsakršnem povodu.

To bomo poskusili ilustrirati s primerom aretacije Ejupa Ganića, saj ta nazorno prikazuje tako razmerja med glavnimi akterji politike BiH, kot tudi odnos BiH do sosednjih držav (v tem primeru še zlasti odnos do Srbije) ter do mednarodne skupnosti.

Analizirali bomo besedila o Ejupu Ganiću, ki so bila objavljena v dveh bosansko-hercegovskih dnevnikih, *Oslobođenje* in *Nezavisne novine*,⁴ od 06.03.2010 do 15.03.2010. Čeprav bi bilo zanimivo ugotavljati, s kolikšno pozornostjo se kateri izmed dveh časnikov tega primera loteva, bo naša analiza osredinjena predvsem na vsebino člankov, zlasti na razlike v argumentativno-leksikalni realizaciji prikaza tako aretacije kot tudi pomena, ki ga ima le-ta za bosansko-hercegovsko dejanskost. Analiza sicer definira štiri pogloblitve akterje incidenta – Ejupa Ganića, državo BiH, vključno s pripadajočimi ji strukturami (entitetami in etno-nacionalnimi skupinami), Srbijo in Veliko Britanijo – vendar se ne posveča posameznim reprezentacijam teh akterjev, temveč skuša skozi vzorec žrtve in agresorja ponazoriti populistični diskurz ter poudariti vprašanje krivde.

Ejup Ganić je bil 1. marca 2010 na podlagi mednarodne tiralice RS aretiran na londonskem letališču Heathrow zaradi suma, da je maja leta 1992 v Dobrovoljački ulici v Sarajevu sodeloval pri napadu na kolono JLA. Med vojno je bil član vojaškega predsedstva BiH, ki je po aretaciji

³ BiH sestavljata dve entiteti – RS in Federacija BiH. Federacija BiH je razdeljena na deset kantonov (treba je poudariti, da na vsaki posamezni ravni obstajajo vlade, ministrstva in pripadajoča administracija); v tričlansko predsedstvo lahko vstopijo le posamezniki, ki se deklarirajo kot pripadniki enega izmed treh konstitutivnih narodov; predsedstvo deluje po načelu rotacije, na obdobje osem mesecev. V neformalnem diskurzu obstaja izraz troglavo predsedstvo, z jasno aluzijo na pravljično pošast, ki ponazarja njegovo neučinkovitost.

⁴ Oba časnika vztrajata pri urbani usmeritvi.

tedanjega predsednika BiH Alije Izetbegovića prevzelo vrhovno poveljstvo Armade BiH. Toda vojaško predsedstvo BiH je tako tedaj kot tudi v nadaljevanju vojne pravzaprav priznavala le slaba polovica prebivalcev BiH, večinski delež v Armadi BiH so imeli Bošnjaki (kljub poudarjanju, da so sodelovali tudi drugi), medtem ko so nadzorovali manj kot polovico ozemlja BiH. Razen Srbije je izročitev Ejupa Ganića zahtevala tudi BiH, saj je na Sodišču BiH potekala preiskava istega primera. Po aretaciji je bil Ganić postavljen pred okrožno sodišče, ki se je odločilo za enomesečni pripor.

Čeprav je obveščanje *Oslobođenja* o aretaciji daleč od poenostavljanja, saj bi bilo kaj takega glede na položaj vsekakor nemogoče, je Ganić v tem izrecno predstavljen kot *žrtev*. Poleg tega, da je s pomočjo dosledne uporabe titul pred vsakršno omembo njegovega imena (»dr. Ganić«, »profesor Ganić«, »akademik Ejup Ganić«, »član predvojnega in vojnega predsedstva Republike BiH«) nedvoumno prikazan kot človek z avtoriteto ter da je poudarjena vloga častnega državljana, aretacija pa kot toliko bolj šokantno dejanje, je Ganić tudi žrtev, ki stoično prenaša krivico:

»(...) *Drži se zelo dobro in pripravljen je na vse bližajoče se procese. Pomembno se mu zdi le, da bo zmožgal sodelovati v boju za lastne pravice.*« (Oslobođenje, 11.03.2010)

»Profesor Ganić se počuti zelo dobro, tudi videti je dobro, čeprav se zaveda resnosti položaja, v katerem se nahaja (...).« (Oslobođenje, 13. 03. 2010)

»Ganić bo po plačilu kavcije na začasni prostosti pod zelo strogimi pogoji, poroča BBC. Isti medij navaja, da omenjeni pogoji vključujejo policijsko uro ponoči, prebivanje na neznani lokaciji v Londonu ter obveznost rednega stika s policijsko postajo, poroča tiskovna agencija FENA.« (Oslobođenje, 02.03.2010)

»Odvetniki Ejupa Ganića so britanskim novinarjem pojasnili, da je žrtev 'politično motiviranega lova na čarovnice' (...).« (Oslobođenje, 13.03.2010)

Ganić je žrtev krivične aretacije, slabih razmer v zaporu, strogih pogojev izpustitve s kavcijo, notranjih problemov v Srbiji, odnosa Srbije in BiH, a za njim stoji njegovo ljudstvo. Na neki naslovnici je bila objavljena fotografija s protesta zoper aretacijo Ejupa Ganića v Sarajevu z napisom: »Vrnite nam Ejupa in Ilijo!«, kar pomeni dvoje: da sta Ilija in Ejup *naša* ter da ste *nam* ju ugrabili *vi*. Vendar še ni jasno, kdo smo *mi* in kdo *vi*. Ganićeva aretacija je postavljena v širši kontekst aretacije pripadnika vodstva struktur vojne Republike BiH s predpostavko nedolžnosti. Prav tako je zanimivo vprašanje, na koga naj bi bila zahteva po vrnitvi naslovljena oziroma kdo je *vi* – je to Velika Britanija, ki je Ganića aretirala, ali Srbija, ki je izdala nalog za aretacijo? V populističnem diskurzu je uporaba zaimkov *mi*, *vi* in *oni* pogosta, saj imajo spremenljiv pomen, ki je odvisen od konteksta uporabe.

Medtem ko je Ejup Ganić predstavljen kot nedvoumno pozitiven, se Srbija dosledno prikazuje v negativni luči. Večkrat je celo obravnavana kot živo bitje, saj se govori o »zviti Srbiji«, ki ima grde navade ter laže (»pravi, da kljub vsemu obstaja bojazen, da bo Srbija 'v lastni maniri' poskusila dostaviti neresnice«). (Oslobođenje, 06.03.2010)

Primer Ganić zelo jasno prikazuje kompleksnost odnosov med BiH in Srbijo. Srbija je izrecno označena kot agresor in aretacijo Ejupa Ganića je mogoče percipirati zgolj znotraj tega okvira.

»...zadnji v nizu poskusov organov Srbije inkriminirati akademika Ejupa Ganića preprosto zato, ker je na začetku agresije na BiH opravljal funkcijo člana predsedstva mednarodno priznane države BiH.« (Oslobođenje, 06.03.2010)

V tej izjavi predsednik Akademije znanosti in umetnosti BiH agresijo navaja kot dejstvo in v isti sapi poudarja samostojnost BiH. Nato na podoben način ponovi:

»Minili so časi, ko se je iz Beograda poveljevalo BiH.« (Oslobođenje, 06.03.2010)

⁵ Eden izmed treh članov predsedstva BiH, Bošnjak, tedaj predsedujoči predsedstva; politiki dveh drugih konstitutivnih narodov so mu očitali zlorabo funkcije predsednika z namenom pomagati Ejupu Ganiću, in sicer brez privolitve drugih dveh članov predsedstva.

Agresija kot dejstvo zlahka vzpostavlja razliko med žrtvami in zločinci (»(...) povsem je jasno, da si Srbija prizadeva izenačiti žrtve z zločinci (...)« (Oslobođenje, 06.03.2010)), pri čemer je Ejup Ganić le odmev vloge žrtve, ki si jo BiH pogosto lasti.

Od samega začetka je jasno, da pri aretaciji Ganića ne gre le za pravno zadevo. Skoznjjo se prelamljajo krhke, trajne, a kot kaže, tudi trajno krhke vezi med BiH in sosednjimi državami. Obenem se Srbiji pripisuje učinkovitost pri posrednem onemogočanju stabilnega delovanja BiH s pomočjo notranjih dejavnikov:

»Zadeva Ganić je del politike Borisa Tadića, pri kateri ima instrumentalno vlogo tudi Milorad Dodik: cilj spodkopavanj institucionalnih kapacitet države BiH je prikazati jo kot dolgoročno nevzdržno, tako imenovano *weak state*. Občasno razkazovanje moči Srbije destabilizirati politične razmere v BiH – kar Ganićeva aretacija tudi je – je dejansko merilo trenutnega odnosa Srbije do BiH.« (Oslobođenje, 11.03.2010)

V navedenem odlomku se na zadevo Ganić gleda v kontekstu namena destabilizacije BiH s strani Srbije (morda kot nadaljevanje že omenjene agresije?). Srbija kot zunanji sovražnik BiH torej prek notranjih sovražnikov BiH slabi moč BiH, ki pa je »šibka in dolgoročno nevzdržna država«. V zvezi s tem se znova prikazuje *žrtev* BiH, ki agresorju ponuja roko sprave, ta pa jo zavrača:

»Predsednik predsedstva BiH Haris Silajdžić⁵ je pred srečanjem z dr. Ganićem v pogovoru z novinarji ocenil, da so obtožbe in zahteva po izročitvi dr. Ejupa Ganića Srbiji 'politično motivirane poteze, ki resno ogrožajo odnos med BiH in Srbijo. – S Srbijo bi radi imeli dobre sosedske odnose. Ampak ta nadaljuje s provokacijami in s prizadevanjem zmanjšati lastno vlogo v vojni, z demonizacijo žrtev in revidiranjem novejšje zgodovine. Kar ne pripomore k boljšim odnosom..., ravno nasprotno...', je izjavil ter podal osebno mnenje, da je eden izmed razlogov notranja politika Srbije. 'Od Srbije se pričakuje, da bo v parlamentu izglasovala resolucijo o Srebrenici, v kateri pa bi se vendarle želela izogniti besedi genocid, čeprav gre za kvalifikacijo, kakršno je Mednarodno sodišče uporabilo leta 2007, ko je bilo ugotovljeno, da Srbija genocida ni preprečila ter da ni obsodila sodelujočih. Problem so torej vztrajni elementi, ki še verjamejo v Miloševićev projekt,' – je povedal Silajdžić, posredoval pa BBC.« (Oslobođenje, 13.03.2010)

Razen tega, da pripoveduje o roki sprave, gre v tem odlomku za rekontekstualizacijo celotnega dogodka v domnevno nadaljevanje izpeljave »Miloševićevega projekta«. Tako se odnos med Srbijo in BiH vrača v leto 1992 ter izničujejo spremembe, ki so medtem nastale tako v Srbiji kot v BiH. Nismo prepričani o upravičenosti sklepa, da je omemba Miloševićeve politike v tem primeru le poskus podpihovanja strahu pred izbruhom nove vojne in, skladno s tem, legitimiranja lastnih stališč, vendar je povsem jasno, da tovrstne izjave ne dajo upanja za kakršno koli izboljšanje odnosov ne med BiH in Srbijo, kot tudi ne v sami BiH.

Medtem pa *Nezavisne novine* postavljajo v ospredje druga vprašanja. O Ejupu Ganiću se ne piše ne pohvalno ne z obsojanjem, ampak v legalističnem tonu. Ta dnevnik postavlja v ospredje državljanstvo Ejupa Ganića:

»Ejup Ganić, član vojaškega predsedstva BiH, je vložil zahtevo za državljanstvo BiH šele leta 1998, kar pomeni, da je bil med vojno tuji oziroma srbski državljan.« (*Nezavisne novine*, 10.03.2010)

Ta stavek bi lahko bil prisposodba številnih prepletosti in nedoumljivosti, kdo je od kod natančno in kdo je kaj, pravzaprav – *čigavi smo*. Prav tako ne smemo spregledati pretkane ironije, da je eden ključnih ljudi pri obrambi BiH (čigave BiH?) dejansko državljan Srbije, vseskozi jasno opredeljene kot napadalca na isto BiH.

Vprašanje, ki se razvija v poteku zgodbe o državljanstvu Ejupa Ganića, pripada večjemu sklopu vprašanj z enim samim skupnim imenovalcem, to pa je *legalističen pristop k zadevi Ganić*. Verjetno gre za poskus doseganja objektivnosti pri obveščanju. In nič spornega ni v vztrajanju pri spoštovanju zakonov, za vse enakem. Toda zastavlja se vprašanje, zakaj se torej tudi drugih, za delovanje države ključnih zadev, ne rešuje z *legalističnim pristopom*. Nekatere izmed teh zadev bi na primer lahko bile omemba odcepitve dela mednarodno priznane države ali pomanjkanje volje za izpeljavo odločitve Evropskega sodišča v Strasbourgu glede primera Sejdić-Finci, kar je za številne državljane BiH pomenilo kratenje človekovih pravic. »Legalnega« bogatenja skozi razdelano mrežo korupcije ni treba posebej poudarjati. Ti in podobni primeri napeljujejo k pomisleku, da legalističen pristop v omenjeni zadevi ni poskus ohranjanja objektivnosti, ampak da gre ravno za populističen manever.

Podobno kot to počne *Oslobođenje* pri poročanju o aretaciji Ejupa Ganića, *Nezavisne novine* prav tako obravnavajo temo žrtev, in sicer skozi ključno vprašanje – *čigave žrtve?* V tem primeru je poudarek na domnevni pristranskosti, ko gre za procesiranje vseh storilcev zločinov (spet legalističen pristop) – vsi zločinci, posledično pa tudi vse žrtve, pred zakonom niso enakopravni:

»Kot pravi, kljub številnim dokazom in pričam zločina v Dobrovoljački ulici nihče po tolikem času ni bil procesiran, medtem ko se po drugi strani dogaja hiperprodukcija procesiranih Srbov.« (*Nezavisne novine*, 07.03.2010)

»'Cilj zahteve po izročitvi Ganića ni obsoditi ga, ampak ga oprostiti, kar je absurd,' pravi Jovičić« (*Nezavisne novine*, 08.03.2010)

»Kar Srbe v Bosni frustrira, ni brezpogojna podpora Ganiću s strani bošnjaških političnih voditeljev in javnosti, temveč dejstvo, da skoraj nihče ni pripravljen sprejeti dogodkov z začetka maja v Sarajevu, ko so bili usmrčeni pripadniki JLA, kot nekaj, kar je potem določilo nadaljnji tok krvave bosanske drame, ter da se je tedaj zgodil s strani bosansko-hercegovskih pravosodnih institucij nikoli procesiran vojni zločin.« (*Nezavisne novine*, 11.03.2010)

»Sporoča, da se bodo Bošnjaki morali soočiti z zločinom, tako kot so se drugi balkanski narodi, ter da v parlamentu temperatura ni naraščala, ko sta Hrvaška in Srbija aretirali bosansko-hercegovske državljane srbske narodnosti, da bi se jim sodilo kot 'zvorniški skupini'.« (*Nezavisne novine*, 11.03.2010)

Delitev glede na žrtve, kot da teh ne bi bilo na vsaki strani in kot da bi bile le državne, ne pa nekaj zelo osebnega, še pogloblja rano, ki bi sicer, v drugačnih okoliščinah, lahko povezovala. Če je Ganić simbol stradanja Bošnjakov, Bošnjaki pa edino zagotovilo BiH, potemtako se nam ne obeta napredek:

»Vztrajno se zanika dejstvo, da v tej isti državi danes prebiva, dela in jo kot domovino čuti tretjina državljanov, ki srčno podpirajo in pozdravljajo aretacijo Ejupa Ganića, saj to

sprejemajo kot delno kompenzacijo za vojne zločine, ki jih je injiciral tako Ganić sam kot politika, ki ji je tedaj pripadal.« (*Nezavisne novine*, 10.03.2010)

Ali bo Ejup Ganić kdaj posameznik, ki je med vojno opravljajal odgovorno funkcijo ter je osumljen odgovornosti za vojne zločine, in ne brez razloga aretirani Bošnjak, se pravi še ena v nizu bošnjaških žrtev? In, ali bo vsak izmed obsojenih Srbov iz BiH kdaj posameznik, ki je med vojno storil zločine, in ne še eden v nizu srbskih zločincev? Takšna in podobna vprašanja ostajajo še vedno brez odgovora.

Populistični diskurzi, zasnovani na stereotipih o kolektivitetah, ne ponujajo rešitve, temveč le poglobljajo razkol med pripadniki različnih kolektivitet in s tem ohranjajo napetost, idealen prostor, v kakršnem »karizmatični« voditelj zlahka manipulira s »svojim ljudstvom«.

Zanimivo je omeniti, da *Nezavisne novine* pri obveščanju o dogodku poudarjajo vprašanje vloge mednarodne skupnosti v BiH. Poleg tega, da večkrat navajajo izjave odposlanca Velike Britanije, ki pravi, da gre v očeh Velike Britanije za pravosodno, ne pa za politično zadevo, saj je britansko pravosodje popolnoma neodvisno od vlade, se *Nezavisne novine* sklicujejo tudi na komentarje različnih politikov, za katere je cela zadeva dobra priložnost za preizkušnjo dela mednarodne skupnosti v BiH še pred primerom Ganić. Mednarodni skupnosti, zlasti nekaterim visokim predstavnikom, še vedno z *legalističnim pristopom*, očitajo pristranskost:

»Ashdown je v svojem mandatu zadal toliko težav BiH, zdaj pa se je postavil v službo zagovornika interesov posameznika Ejupa Ganića, neposredno odgovornega za vojni zločin in pokol v Dobrovoljački ulici (...)« (*Nezavisne novine*, 07.03.2010)

»(...) nekateri izmed nekdanjih mednarodnih predstavnikov v BiH, kot sta na primer Ashdown in Schwarz-Schilling, so podprli Ganića in njegovo oprostitev, kar samo še potrjuje dejstvo, da v BiH nikoli niso bili nevtralna stran. (...) Že prej je bilo očitno, toda zdaj je dokončno in vsem popolnoma jasno.« (*Nezavisne novine*, 07.03.2010)

»Če bi do umika (Srbov iz skupnih institucij, op. avtorja) celo prišlo, bi se mednarodna skupnost, ki ji je v primeru Ganić 'muca odgriznila jezik', spravila na 'rušilce' države BiH, ne da bi se vprašala, po čigavi meri je ta država pravzaprav narejena, ne komu njene institucije, z neučinkovitim pravosodjem vred, ki so nam ga ustvarili sami, sploh koristijo.« (*Nezavisne novine*, 14.03.2010)

Kot je bilo že rečeno, nenatančnost in poenostavljanje problema sta pogost pojav v populističnem diskurzu. Toda navedeni citat ima še eno značilnost – kot da bi bile domače moči prikrajšane za *agentnost*. Pri tem ni natančno navedeno, »po čigavi meri« naj bi bila pravzaprav »država narejena« – ne kdo to počne ne za čigavo mero gre, le agentnost se prelaga na mednarodno skupnost (»ki so nam ga ustvarili oni«). Če si državljani BiH le umivamo roke, ob tem pa pričakujemo, da bodo naše probleme reševali drugi, je to dokaj nevarna strategija. Ko bodo problemi še vztrajali, bomo vselej natančno vedeli, na koga pokazati s prstom. Zagotovo ne na nas same.

Namen vseh tukaj obravnavanih tem in ilustrativnih primerov je pokazati način uporabe populističnega diskurza v javni sferi BiH. Populistični diskurz je poceni politični trik, a njegove posledice veliko stanejo. Tistim, ki ga proizvajajo, zagotavlja moč ali jih na poziciji moči ohranja, drugim, ki ga sprejemajo, pa daruje znosno blaženost nevednosti ali vsaj prijetno meglico polovične vednosti. Tako se potencialni politični subjekti (prostovoljno?) preobražajo v objekte manipulacije ter ubogljivo podpirajo vsakršno delovanje »karizmatične« avtoritete. Mediji ne morejo ostati nedolžni, saj njihov delež pri oblikovanju javnega mnenja pripomore k ustvar-

janju tovrstnih voditeljev in njihovih častilcev. Kako rešiti začaran krog – to je vprašanje vseh vprašanj, pa vendarle se nam zdi, da bi vsaj del odgovora lahko bil v izobrazbi, tako formalni kot neformalni, temelječi na razvoju kritičnega mišljenja in raziskovanju diskurzov javne sfere. Tudi ko prihajajo od nedotakljivih »avtoritet«.

Prevedla Ana Trifunović

Literatura

- BEČIROVIĆ, A. (2010): Vratite nam Ejupa i Iliju. *Oslobođenje*, 6.3.2010. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5512> (28. december 2010).
- ČUBRO, M. IN KRSMAN, N. (2010): Srbija uputila molbu za izručenje Ejupa Ganića. *Nezavisne novine*, 11.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Srbija-uputila-molbu-za-izrucenje-Ejupa-Ganica-54585.html> (27. december 2010).
- DOMAZET, Ž. IN FILIPOVIĆ, M. (2009): Stranci treba da odu iz pravosuđa BiH. *Glas Srpske*, 22.11.2009. Dostopno prek: <http://www.glassrpske.com/vijest/2/novosti/31266/lat/Stranci-treba-da-odu-iz-pravosudja-BiH.html> (27. december 2010).
- FAIRCLOUGH, N. (1989): *Language and Power*. London, Longman.
- FETAHOVIĆ, J. (2010): Danas odluka o puštanju Ganića. *Oslobođenje*, 11.3.2010. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5580> (28. december 2010).
- FETAHOVIĆ, J. (2010): Ejup Ganić pušten iz zatvora. *Oslobođenje*, 12.3.2010. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5584> (28. december 2010).
- GAJIĆ, I. IN BIŽIĆ, S. (2005): Ne treba nam oktroisani ustav. *Novi Reporter*, 19.10.2005. Dostopno prek: http://www.novireporter.com/look/reporter/nr_article.tpl?ldLanguage=11&ldPublication=2&NrIssue=136&NrSection=3&NrArticle=1370 (28. december 2010).
- IVANJI, A. (2009): Federacija je inostranstvo. *Vreme*, 19.2.2009. Dostopno prek: <http://vreme.rs/cms/view.php?id=825137&print=yes> (27. december 2010).
- SRNA (2010): Izjave Švarc-Šilinga i Ešdauna diplomatski skandal. *Nezavisne novine*, 7.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Izjave-Svarc-Silinga-i-Esdauna-diplomatski-skandal-54359.html> (28. december 2010).
- JERINIĆ, D. (2010): Rat oko Ganića. *Nezavisne novine*, 10.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/komentari/kolumne/Rat-ok-Ganica-54503.html> (28. december 2010).
- KRSMAN, N. (2010): Poslanici iz RS traže odgovornost članova Kabineta Silajdžića. *Nezavisne novine*, 8.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Parlamentarci-traze-odgovornost-clanova-Silajdzicevog-kabineta-54399.html> (29. december 2010).
- KRSMAN, N. (2010): Državljanin Srbije cijeli rat bio na čelu R BiH. *Nezavisne novine*, 13.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Na-celu-RBiH-cijeli-rat-bio-drzavljanin-Srbije-54782.html> (29. december 2010).
- KRSMAN, N. (2010): Čija je Bosna i Hercegovina. *Nezavisne novine*, 14.3.2010. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/komentari/kolumne/Cija-je-Bosna-i-Hercegovina-54884.html> (29. december 2010).
- MAZZOLENI, G., STEWART, J. IN HORSFIELD, B. (UR.) (2003): *The media and neo-populism: a contemporary comparative analysis*. Westport, G. P. Group.
- MUDDE, C. (2004): The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition* 39(3): 541–563.
- NAGRADIĆ, S. (1999): *Razmeđa srpskog trajanja*. Doboj, Svitanja.

- REDAKCIJA OSLOBODENJA (2010): Odluka o kauciji 11. marta. *Oslobodenje*, 6.3.2010. Dostopno prek: [HTTP://WWW.OSLOBODJENJE.BA/INDEX.PHP?ID=5513](http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5513) (28. december 2010).
- PANIZZA, F. (UR.) (2005): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York, Verso.
- V. N. (2006): Referendum je neizbežan. *Večernje novosti*, 3.9.2006. Dostopno prek: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:187744-Dodik-Referendum-je-neizbezan> (27. december 2010).
- SELIMBEGOVIĆ, V. (2000): Ovdje ne glasaju Amerikanci. *Dani*, 22.9.2000. Dostopno prek: <http://www.bhdani.com/arhiva/173/inter.htm> (27. december 2010).
- SELIMBEGOVIĆ, V. (2002): Milorad Dodik, umjereni srpski nacionalista: patriota sa zakašnjenjem. *Dani*, 23.8.2002. Dostopno prek: <http://www.bhdani.com/arhiva/271/t27114.shtml> (27. december 2010).
- SELIMBEGOVIĆ, V. (2005): SNSD i SDP vladat će Bosnom 2006. *Dani*, 6.5.2005. Dostopno prek: [HTTP://WWW.BHDANI.COM/DEFAULT.ASP?KAT=TXT&BROJ_ID=412&tekst_rb=4](http://www.bhdani.com/default.asp?kat=txt&broj_id=412&tekst_rb=4) (27. december 2010).
- SELIMBEGOVIĆ, V. (2010): Najjači adut: Haag. *Oslobodenje*, 13.3.2010. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5604> (29. december 2010).
- SULJAGIĆ, E. (2010): Teritorija i(li) država. *Oslobodenje*, 11.3.2010. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=5585> (29. december 2010).
- TAGGART, P. (2002): Populism and the Pathology of Representative Politics. V *Democracies and the Populist Challenge*, ur. Y. Mény in Y. Surel. New York, Palgrave.
- ŽIŽEK, S. (2006): Against the populist temptation. *Critical Inquiry* 32(3): 551–574.